

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МІШЕНІНА ГАЛИНА АНАТОЛІЇВНА

УДК 502.33:630

**ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМНИЦТВА В ЛІСОРЕСУРСНІЙ СФЕРІ**

Спеціальність: 08.00.06 – економіка природокористування
та охорони навколишнього середовища

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Сумському державному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник -

кандидат економічних наук, професор
Карпіщенко Олексій Іванович,
Сумський державний університет,
професор кафедри економіки.

Офіційні опоненти :

доктор економічних наук, професор
Синякевич Ігор Макарович,
Національний лісотехнічний
університет України,
завідувач кафедри економіки та
менеджменту лісових підприємств;

кандидат економічних наук
Какутич Євгеній Юрійович,
Таврійський національний університет
ім. В.І.Вернадського,
старший викладач кафедри
міжнародної економіки.

Захист відбудеться «__» _____ 2010 р. о __ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 55.051.01 Сумського державного університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2, корпус М, ауд. 209.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Сумського державного університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2.

Автореферат розісланий «__» _____ 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.М.Таранюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Лісовий комплекс України відіграє важливу роль в системі формування сталого соціально-економічного розвитку, що пов'язано з багатоцільовим та міжгалузевим значенням економічних, екологічних та соціальних функцій лісових ресурсів. В той же час існує ціла низка еколого-економічних та соціальних проблем сталого розвитку лісоресурсного комплексу, які не можуть бути вирішені повною мірою державною системою лісогосподарювання, що актуалізує необхідність розвитку підприємницьких ініціатив у сфері використання та відтворення лісових ресурсів. Це насамперед стосується забезпечення оптимальної лісистості території, ефективного використання та збільшення ресурсного та екологічного потенціалу лісів на міжгалузевій основі, розвитку агролісомеліорації, збереження біорізноманіття та ін. Інституціонально-регулююча основа вирішення еколого-економічних проблем лісокористування, екологізації лісового господарства, яка закладена в «Концепції реформування та розвитку лісового господарства України» (2006р.), «Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року» (2007р.), передбачає удосконалення організаційно-економічних механізмів функціонування лісового господарства на ринкових засадах, забезпечення подальшого розвитку підприємницького лісогосподарювання.

Значний внесок у вирішення еколого-економічних проблем раціонального використання і відтворення лісових ресурсів, формування організаційно-економічних механізмів розвитку лісоресурсної сфери зробили провідні вітчизняні та зарубіжні науковці: О.Анцукевич, С.Генсірук, Я.Дяченко, Т.Кислова, Є.Какутич, О.Карпіщенко, Я.Коваль, П.Лакида, Т.Лобовиков, Є. Мішенін, М.Мойсеев, В.Парпан, А.Петров, В.Пила, П.Погребняк, В. Поляков, Є.Полянський, М.Римар, І.Синякевич, В.Страхов, В.Ткач, Ю.Туниця, О.Фурдичко та ін. Разом з тим проблема розвитку підприємництва на еколого-економічних засадах у лісоресурсній сфері досліджена недостатньо. Потребує подальшого дослідження сутнісно-змістовна основа розвитку екологічно спрямованого підприємництва з урахуванням галузевої специфіки, його інституціонально-регулююча основа, а також принципи та механізми формування інтегрованих підприємницьких структур та державно-приватного партнерства у вирішенні еколого-економічних проблем лісогосподарювання. Саме це підтверджує актуальність обраної теми, обумовило мету та завдання, структуру та зміст дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження автора безпосередньо пов'язане з тематикою науково-дослідних робіт: Сумського державного університету, зокрема з темами «Формування механізму управління інноваційним підприємництвом екологічного спрямування» (№ держ. реєстр. 0107U004522), у межах якої здобувач сформував еколого-економічні засади та напрями розвитку лісогосподарського підприємництва; «Фундаментальні основи забезпечення стійкого розвитку при переході до інформаційного суспільства» (№ держ.реєстр. 0108U000670), де автором запропоновано принципи створення територіально-виробничого агролісомеліоративного комплексу кластерного типу; Сумського національного аграрного університету, зокрема, з темами: «Проблеми

економіки та менеджменту сталого розвитку підприємств» (№ держ. реєстр. 0105U007429), де здобувачем визначені організаційно-економічні передумови використання та відтворення лісових ресурсів на підприємницьких засадах; «Механізм формування та розвитку соціально орієнтованої ринкової економіки» (№ держ. реєстр. 0105U007428), в межах якої особисто автором сформовано напрями фінансового забезпечення відтворення соціально-екологічних функцій лісових ресурсів, зокрема, на засадах застосування методів фандрайзингу.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є удосконалення еколого-економічних засад розвитку підприємництва в лісоресурсній сфері в контексті принципів сталого багатоцільового використання та відтворення лісових ресурсів в умовах ринкових трансформацій.

Для досягнення поставленої мети були визначені наступні завдання:

- проаналізувати еколого-економічні передумови розвитку підприємництва в лісоресурсній сфері України;
- розкрити сутнісно-змістовну основу розвитку підприємництва на еколого-економічних засадах з урахуванням галузевої специфіки лісоресурсної сфери;
- обґрунтувати інституціональні регулювальні засади розвитку підприємництва екологічного спрямування в лісоресурсній сфері;
- визначити найбільш ефективні організаційні форми розвитку екологічно спрямованого підприємництва в лісоресурсній сфері;
- доповнити еколого-економічні принципи та механізми створення інтегрованих підприємницьких структур лісогосподарювання та розвитку агролісомеліорації;
- обґрунтувати пропозиції щодо розвитку та запровадження перспективних форм державно-приватного партнерства для вирішення еколого-економічних проблем у лісоресурсній сфері;
- визначити та узагальнити передумови, напрями та механізми організаційно-управлінських взаємодій некомерційних організацій у справі забезпечення екологічно збалансованого лісоресурсного розвитку.

Об'єктом дослідження є інтегровані процеси підприємницької діяльності в лісоресурсній сфері, які включають багатоцільове використання та відтворення лісових ресурсів.

Предметом дослідження є система соціально-економічних та організаційно-економічних відносин у лісоресурсній сфері, яка спрямована на розвиток екологічно орієнтованого підприємництва в умовах ринкових трансформацій.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є загальнотеоретичні методи наукового пізнання, зокрема, діалектичний метод, системний аналіз, фундаментальні положення сучасної економічної теорії, економіки природокористування та лісового господарства.

Для вирішення завдань дослідження використовувалися такі основні методи: системно-структурний та абстрактно-логічний - при дослідженні сутнісно-змістовної основи розвитку підприємництва на еколого-економічних засадах; статистичних та експертних оцінок - при аналізі еколого-економічних передумов розвитку підприємництва, тенденцій та можливостей розвитку підприємницьких ініціатив у справі агролісомеліоративного облаштування територій; порівняльний та

групувань - при кластерному аналізі показників еколого-економічної ефективності діяльності агролісгоспів та сільськогосподарських підприємств; картографічного аналізу - при формуванні територіально-виробничих агролісомеліоративних комплексів в розрізі адміністративних районів Сумської області.

Інформаційну базу дослідження склали законодавчі та нормативно-правові акти Верховної Ради та Кабінету Міністрів України, офіційні дані Державного комітету статистики України, матеріали Головного управління статистики Сумської облдержадміністрації, Сумського обласного агролісгосподарського підприємства «Сумиоблагроліс», первинна документація агролісгосподарських підприємств, що зібрана безпосередньо автором, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених.

Наукова новизна одержаних результатів. Найбільш важливими результатами, що характеризуються новизною і розкривають зміст дисертаційного дослідження, є наступні:

вперше

- розроблено теоретико-методичні підходи до створення територіально-виробничих агролісомеліоративних комплексів (ТВАЛМК) кластерного типу, спрямованих на розширення агролісомеліоративної діяльності, досягнення нормативної полезахисної лісистості території та підвищення рівня інтегрованості багаточільового лісокористування, які визначають його сутнісно-змістовну основу, принципи кластерних взаємодій учасників, етапність формування та структурно-функціональну схему ТВАЛМК, систему економічних, екологічних і соціальних показників оцінки ефективності функціонування кластерного утворення;

удосконалено

- організаційно-економічні та екологічні засади розвитку лісгосподарського підприємства, які на відміну від існуючих враховують ринково орієнтовані інституціональні умови, способи їх створення, а також необхідні механізми та інструменти;

дістали подальшого розвитку:

- трактування поняття екологічно орієнтованого та екосистемного підприємництва в лісоресурсній сфері, що на відміну від існуючих відображає процеси комбінування, мобілізації та консолідації ресурсів і факторів виробництва на інноваційній основі, спрямованих на забезпечення сталого лісокористування та екосистемного управління лісами, розмежування екологічних факторів природного та техногенного характеру в процесах використання та відтворення лісових ресурсів, враховує екосистемний характер продукції та послуг, що набувають якості природного сервісу і реалізуються в межах екологічної інфраструктури;

- сутнісно-змістовна основа функцій підприємництва екологічного спрямування в лісоресурсній сфері, що порівняно з існуючою характеризує його як особливий тип лісгосподарування, спрямованого на екологізацію використання та відтворення лісових ресурсів, враховує галузеву специфіку прояву традиційних функцій (організаційної; комбінування, мобілізації та консолідації ресурсів; ініціативно-інноваційної; мотиваційно-стимулюючої), що визначають підприємство як вид екологічно орієнтованої діяльності в лісоресурсній сфері;

- організаційні форми підприємництва в лісоресурсній сфері, якими є інституціональне та соціальне підприємництво, лісогосподарські кооперативи, державно-приватне та некомерційне партнерство, інтегровані підприємницькі структури кластерного типу;

- напрями розвитку державно-приватного партнерства (ДПП) у лісоресурсній сфері, що в порівнянні з наявними передбачають більш широкий спектр застосування форм господарювання та відповідних механізмів (оренда з переходом права власності, безстрокова оренда, лізинг, депозитарно-компенсаційна система лісокористування та лісовідновлення, інтегровані підприємницькі структури (кластери), концесія, створення-володіння-управління-передача, відділення активів, контракт на управління) - що у кінцевому рахунку повинні покращити фінансове забезпечення розширеного відтворення лісових ресурсів та їх соціально-екологічних функцій в умовах ринкових перетворень;

- концептуальні положення щодо функціонування некомерційних організацій (НКО) у лісоресурсній сфері, які на відміну від існуючих враховують наступні ознаки: мету, завдання, призначення, напрямки господарської діяльності, систему забезпечення, технологізацію діяльності, а також складові механізми взаємодії НКО з підприємницькими та державними структурами, що спрямовані на посилення організаційно-управлінської діяльності щодо забезпечення екологічно збалансованого лісоресурсного розвитку регіону.

Практичне значення результатів дослідження полягає в розробці проблеми розвитку підприємництва в лісоресурсній сфері на еколого-економічних і соціальних засадах, поглибленні його сутнісно-змістовної основи, обґрунтуванні інституціональних регуляторних та організаційно-економічних засад забезпечення розвитку інтегрованих лісогосподарських підприємницьких структур кластерного типу.

Розроблені в дисертації теоретико-методичні підходи, одержані висновки та рекомендації можуть бути залучені для практичного вирішення проблеми формування та розвитку лісогосподарського підприємництва екологічного спрямування відповідно до ринково орієнтованих трансформацій розвитку лісового господарства України та забезпечення сталого, екозбалансованого використання та відтворення лісових ресурсів.

Основні результати дисертаційного дослідження використані Головним управлінням агропромислового розвитку Сумської обласної державної адміністрації (довідка № 01-01/2191 від 31.12.09р.), Сумським обласним агролісогосподарським підприємством «Сумиоблагроліс» (довідка № 41 від 02.02.2010р.), у навчальному процесі Сумського державного університету (акт від 5.02.2010р.) при викладанні дисциплін «Теорія сталого розвитку», «Організаційно-економічний механізм екологізації виробництва», «Еколого-економічні проблеми природокористування в лісовому комплексі», які є складовою частиною магістерського курсу за спеціальністю «Економіка довкілля та природних ресурсів».

Особистий внесок здобувача. Викладені в дисертації ідеї та наукові результати, які виносяться на захист, належать особисто автору і є його внеском у розвиток теорії та практики вирішення еколого-економічних проблем сталого використання та відтворення лісових ресурсів на підприємницьких засадах. Із

наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використані лише ті ідеї та положення, які є результатом особистих досліджень здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та практичні результати дисертаційного дослідження доповідались, обговорювалися та отримали позитивну оцінку на 12 науково-практичних конференціях, основними з яких є: Шоста, Сьома та Восьма щорічні всеукраїнські наукові конференції «Екологічний менеджмент у загальній системі управління» (м.Суми, 2006, 2007, 2008рр.); Науково-практична конференція «Проблеми модернізації лісоресурсної сфери в контексті просторового розвитку» (м.Київ, 2007р.); Міжнародна науково-практична конференція студентів, магістрантів, аспірантів та молодих учених «Стан і перспективи соціально-економічного розвитку суспільства XXI століття» (м.Харків, 2008р.); Міжнародна інтернет-конференція «Розвиток України в XXI столітті: економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та правові проблеми» (м.Тернопіль, 2008р.); «Круглий стіл - 2009»: Управління земельними ресурсами в умовах відкритої економіки (м.Львів, 2009р.); Міжнародна науково-практична конференція «Ринкові трансформації та економічний механізм підвищення ефективності підприємств аграрного сектору» (м.Харків, 2009р.); Науково-практична конференція «Сталий розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях» (м.Бахчисарай, 2009р.).

Публікації. Основні результати досліджень за темою дисертації опубліковано в 22 наукових працях, у тому числі 8 у наукових фахових виданнях (із них 2 публікації виконано у співавторстві), 2 підрозділи в колективних монографіях. Загальний обсяг публікацій становить 7,45 друк. арк., з яких 6,43 друк. арк. належать особисто автору.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, 12 додатків та списку використаних джерел з 283 найменуваннями. Повний обсяг роботи становить 260 сторінок, у тому числі основного тексту - 198 сторінок. Дисертація містить 14 таблиць загальним обсягом 9 сторінок, 22 рисунки на 16 сторінках, список використаних джерел на 32 сторінках, додатки на 30 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету й завдання дослідження, визначено методи дослідження, практичну цінність, новизну наукових результатів, наведено результати апробації роботи.

У першому розділі «**Системний аналіз еколого-економічних передумов розвитку підприємництва в лісоресурсній сфері в контексті сталого розвитку**» викладено та досліджено сутнісно-змістовну основу лісоекологічних, еколого-економічних та соціальних передумов розвитку підприємництва в лісоресурсній сфері.

У дисертації зазначається, що еколого-економічні засади розвитку підприємництва в лісоресурсній сфері визначаються принципами сталого багаточільового використання та відтворення лісових ресурсів, особливостями підприємницького підходу до вирішення еколого-економічних проблем лісогосподарювання, а також ринковими трансформаціями з відповідним

інституціонально-регулюючим забезпеченням. Автор виходить із розуміння, що екологізація лісоресурсної сфери - це система технологічних, організаційно-економічних та інституціональні процесів інноваційного характеру, які забезпечують стале, екологічно збалансоване та соціально відповідальне використання та відтворення лісових ресурсів на підприємницьких засадах. Розуміння розвитку підприємництва в лісоресурсній сфері на еколого-економічних засадах певною мірою споріднено з лісогосподарюванням.

Проведений аналіз ефективності функціонування лісоресурсної сфери дозволив визначити об'єктивні передумови розвитку підприємництва на еколого-економічних засадах (табл. 1), які пов'язані з необхідністю реформування власнісного статусу лісів та організаційної структури управління лісовим господарством.

Таблиця 1

**Еколого-економічний аналіз передумов розвитку підприємництва
в лісоресурсній сфері України**

Організаційно-економічні засади	Програмно-цільові аспекти розвитку лісоресурсної сфери*
<ul style="list-style-type: none"> ▪ реформування та розвиток лісового господарства згідно з Концепцією реформування та розвитку лісового господарства (2006 р.); ▪ багатовідомча система управління лісами: Держкомлісгосп України - 68,3%, Міністерство оборони України - 2,2%, Міністерство охорони навколишнього природного середовища України - 1 %, Міністерство транспорту України - 1 %, землі запасу -7%, інші користувачі - 2%; ▪ приватна власність на ліси - 1% від площі земель лісового фонду ; ▪ реформування відносин власності на ліси: можливість передачі у власність замкнуті земельні ділянки лісового фонду загальною площею до 5 га у складі сільських угідь, фермерських та інших господарств 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ екологізація лісового господарства; ▪ досягнення рівня лісистості території до 16,1% (до 2015р.); ▪ площа лісорозведення на 2010 - 2015 роки - 429,5 тис.га ; ▪ площа відновлення лісів на 2010 - 2015 роки - 231,2 тис.га; ▪ створення протипожежних смуг розривів, мінералізованих смуг, що доглядаються, - 1780 км; ▪ площа лісів, що потребують лісозахисних заходів – 2180,4 тис.га ; ▪ необхідний обсяг коштів для досягнення соціально-екологічних та економічних показників розвитку; лісоресурсної сфери на 2010-2015 роки – 21959,9 млн.грн; ▪ обсяг бюджетного фінансування розвитку лісоресурсної сфери на 2010-2015 роки – 8125,2 млн грн (37% від необхідної суми); ▪ створення конкурентних засад надання послуг лісовому господарству; ▪ забезпечення самоокупності та прибутковості ведення лісового господарства
Лісоекологічні показники	Агралісомеліоративні показники
<ul style="list-style-type: none"> ▪ лісистості території України - 15,7% (оптимальна 20 - 27%); ▪ лісозабезпеченість на 1 жителя - 0,18 га (в Польщі – 0,23 га, Австрії – 0,5 га, Швеції – 3,27 га); ▪ рівень заповідних лісів - 13,7%, має тенденцію до зростання без належного екосистемного обґрунтування; ▪ площа лісорозведення за 2002-2008 рр. - 108,9 тис. га; ▪ низька інтенсивність лісокористування: щорічно вилучається з 1 га 1,5м³ деревини, що становить 30% поточного приросту (в країнах Європи 47-66%), щорічне недовикористання лісосічного фонду на 20-30%; ▪ лісосічні відходи становлять до 18% 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ землі сільськогосподарського призначення займають 71,3% території України; ▪ рівень розораності сільськогосподарських угідь – 78,5% (або близько 50 % території України), розораність території США – 15,8%, Великобританії, Франції та ФРН – від 28,1 до 31,8%; ▪ полезахисна лісистість – 1,5% (оптимальна – 5,7%), площа полезахисних лісових смуг - 442 тис. га, що захищають 30% ріллі; ▪ понад 0,4 млн. га полезахисних смуг не закріплені за землекористувачами; ▪ 0,5 млн. га лісів колишніх колгоспів знаходяться у землях запасу, перебувають у незадовільному стані ▪ підлягають вилученню з ріллі, переведенню в інші категорії угідь 8629,4 тис.га; ▪ площа деградованих сільськогосподарських земель, що можуть бути залісені, 1414 тис.га

*Примітка. Сформовано на основі Концепції реформування та розвитку лісового господарства (2006 р.), Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року (2007 р.), Державної цільової програми «Ліси України» на 2010-2015 роки (2009р.).

Дисертантом визначені основні напрями розвитку підприємницьких ініціатив екологічного спрямування в лісоресурсному комплексі відповідно до його

структурних складових: лісогосподарського, лісозаготівельного, лісопереробного, рекреаційно-лісозахисного підкомплексів, а також сформовано напрями міжгалузевої діяльності еколого-економічного характеру (екологічна сертифікація лісів, екологічний аудит, консультаційно-інформаційна діяльність та ін.).

У роботі стверджується, що сутнісно-змістовна основа екологічного підприємництва пов'язується в основному з реалізацією особливих екологічних функцій в умовах дії екодеструктивних факторів техногенного характеру. Зроблено висновок про необхідність поглиблення еколого-економічних засад розвитку підприємництва в галузі використання та відтворення лісових ресурсів, виходячи із організаційно-економічних особливостей лісогосподарювання, екосистемного управління лісами, а також основних положень теорії підприємництва.

У другому розділі **«Теоретико-методичні положення розвитку підприємницьких ініціатив у лісоресурсній сфері на еколого-економічних засадах»** розглядаються сутнісно-змістовна основа, функції, організаційні форми лісогосподарського підприємництва екологічного спрямування, обґрунтовано організаційно-економічні засади створення умов його формування та розвитку, а також викладено принципи формування територіально-виробничих агролісомеліоративних комплексів (ТВАЛІМК) кластерного типу.

З точки зору повноти врахування повноти факторів техногенного та природного характеру, ціле-функціональної орієнтованості підприємницького лісогосподарювання обґрунтовано такі види його форми: екологічно орієнтоване, екологічне, екосистемне підприємництво. Зокрема, екосистемне підприємництво в лісоресурсній сфері пов'язане з відтворенням та реалізацією екологічних функцій лісів у формі екосистемної продукції та послуг, а також відповідає принципам екосистемного управління лісами та екологічно орієнтованого (екосистемного) лісівництва і, таким чином, пов'язана з формуванням екологічної інфраструктури, яка є складовою екологічної мережі. Зазначено, що лісогосподарські об'єкти набувають якості екосистемного сервісу.

З урахуванням положень теорії підприємництва розвиток підприємництва в лісоресурсній сфері на еколого-економічних засадах визначається як продуктивна та відповідальна організація процесів комбінування, мобілізації та консолідації ресурсів і факторів виробництва на інноваційній основі з метою максимального задоволення економічних, екологічних та соціальних потреб у різноманітних функціях лісових ресурсів відповідно до принципів сталого та екосистемного управління лісами. Визначено мету, завдання та принципи розвитку підприємництва відповідно до принципів сталого лісокористування.

Лісогосподарське підприємництво екологічного спрямування як вид діяльності характеризується через розкриття галузевої та еколого-економічної специфіки прояву змісту традиційних функцій, які нами визначаються наступним чином: ініціативно-інноваційна; функція комбінування, мобілізації та консолідації; організаційна; мотиваційно-стимулююча. Як особливий тип лісогосподарювання характеризується функціями реагування та перетворення. Зміст функції реагування пов'язаний із формуванням та регулюванням підприємницьких реакцій щодо вирішення еколого-економічних та соціальних проблем лісогосподарювання, а також з новим змістом управління фінансовими, матеріальними та трудовими

ресурсами. Функції перетворення характеризують вплив лісгосподарського підприємництва на екологічну, соціальну, економічну та інституціональну системи лісоресурсної сфери.

У дисертаційній роботі сформовано організаційно-економічні засади створення умов формування та розвитку лісгосподарського підприємництва екологічного спрямування (рис.1), які обумовлюють необхідність розширення його організаційних форм, якими є: інституціональне та соціальне підприємництво, лісгосподарські кооперативи, державно-приватне та некомерційне партнерство, інтегровані підприємницькі структури кластерного типу.

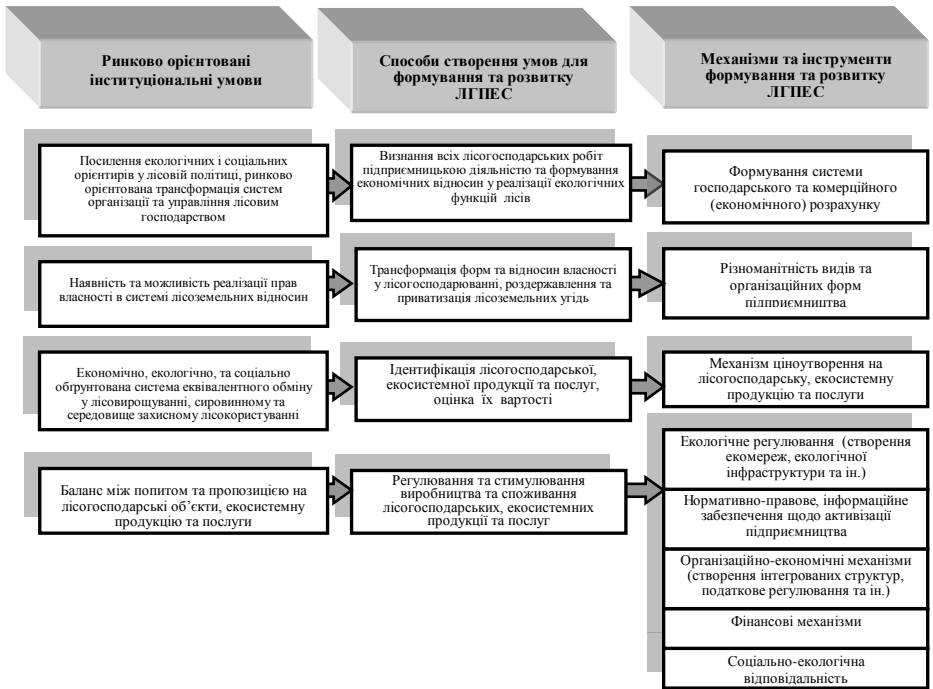

Рис. 1. Організаційно-економічні засади створення умов формування та розвитку лісгосподарського підприємництва екологічного спрямування (ЛГПЕС)

Дослідження інтегрованих підприємницьких структур у лісоресурсній сфері пов'язується з формуванням територіально-виробничих агролісомеліоративних комплексів (ТВАЛМК) кластерного типу з метою створення ефективних систем захисних лісових насаджень та агролісів в агро- та лісоаграрних ландшафтах відповідно до встановлених для господарюючих суб'єктів землекористування диференційованих нормативних показників лісистості агроекосистем, а також організація інтегрованого багаточільового лісокористування та відтворення лісових ресурсів на основі кластерних взаємодій зацікавлених сторін у формуванні

екологічно стійкого простору. Сформовано наступні принципи кластерних взаємодій підприємницьких структур у лісоресурсній сфері: обмеженості, інтеграції та диференціації ресурсів; розвитку відносин власності; цінності, стабільного вибору та компромісу; невизначеності та ризику; раціональності та системного аналізу; відповідальності; взаємодій із середовищем; конструктивної деструкції; інноваційного розвитку; системної інтеграції та системної самоорганізації.

Запропоновано організаційну структурно-функціональну схему територіально-виробничих агролісомеліоративних комплексів (ТВАЛМК) (рис.2), а також визначено зміст етапів їх створення: діагностика факторів та умов, що обумовлюють можливість та необхідність формування ТВАЛМК; формування організаційно-функціональної структури; формування системи управління та організаційно-фінансове забезпечення розвитку; оцінка ефективності та результативності розвитку ТВАЛМК. Виділені такі групи ефектів функціонування кластерного утворення: організаційно-економічні та виробничі (підвищення комплексності використання лісових ресурсів; зростання обсягів агролісомеліоративного виробництва; зниження податкового навантаження; зниження потреби в оборотних коштах та ін.); екологічні (досягнення нормативної полезаксисної лісистості орних земель; стабілізація ерозійних процесів та підвищення водності малих річок та водоймів; підвищення екологічної якості сільськогосподарської продукції й екологічної безпеки життєдіяльності) та соціальні (забезпечення додаткових робочих місць; соціальне партнерство та ін.).

Автором запропоновано методичний підхід до комплексної оцінки еколого-економічної ефективності функціонування підприємств у складі ТВАЛМК за наступною формулою:

$$K_j^t = \sqrt[n]{\prod_{k=1}^n \frac{\sum_{i=1}^m B_{ik}^t \alpha_{ik}^t}{\sum_{i=1}^m B_{ik}^0 \alpha_{ik}^0}}, \quad (1)$$

де K_j^t – комплексний показник еколого-економічної ефективності участі j -го підприємства у складі ТВАЛМК у t -му році; B_{ik}^0 , B_{ik}^t - відповідно вартість та результативність діяльності j -го підприємства за k -м показником i -го напрямку (економічного, лісоекологічного, агролісомеліоративного, соціального та ін.) в базовому та t -му роках; α_{ik}^0 , α_{ik}^t - відповідно частка вартості та результативності діяльності j -го підприємства за k -м показником у загальному обсязі діяльності ТВАЛМК за i -м блоком у базовому та t -му роках. За умови $\sum \alpha_{ik}^0 = 1$ та $\sum \alpha_{ik}^t = 1$ для сукупності досліджуваних учасників кластерного утворення.

У роботі сформовано блок-схему алгоритму проведення кластерного аналізу адміністративних районів Сумської області за потенціалом агролісомеліоративної діяльності. За лісівничо-еколого-економічну характеристику потенціалу агролісомеліоративної діяльності агролісгоспів та сільськогосподарських підприємств використані наступні показники: тип умов місця зростання, площа ріллі, фактична і необхідна площа полезаксисних смуг, витрати на досягнення оптимальної полезаксисної лісистості; собівартість,

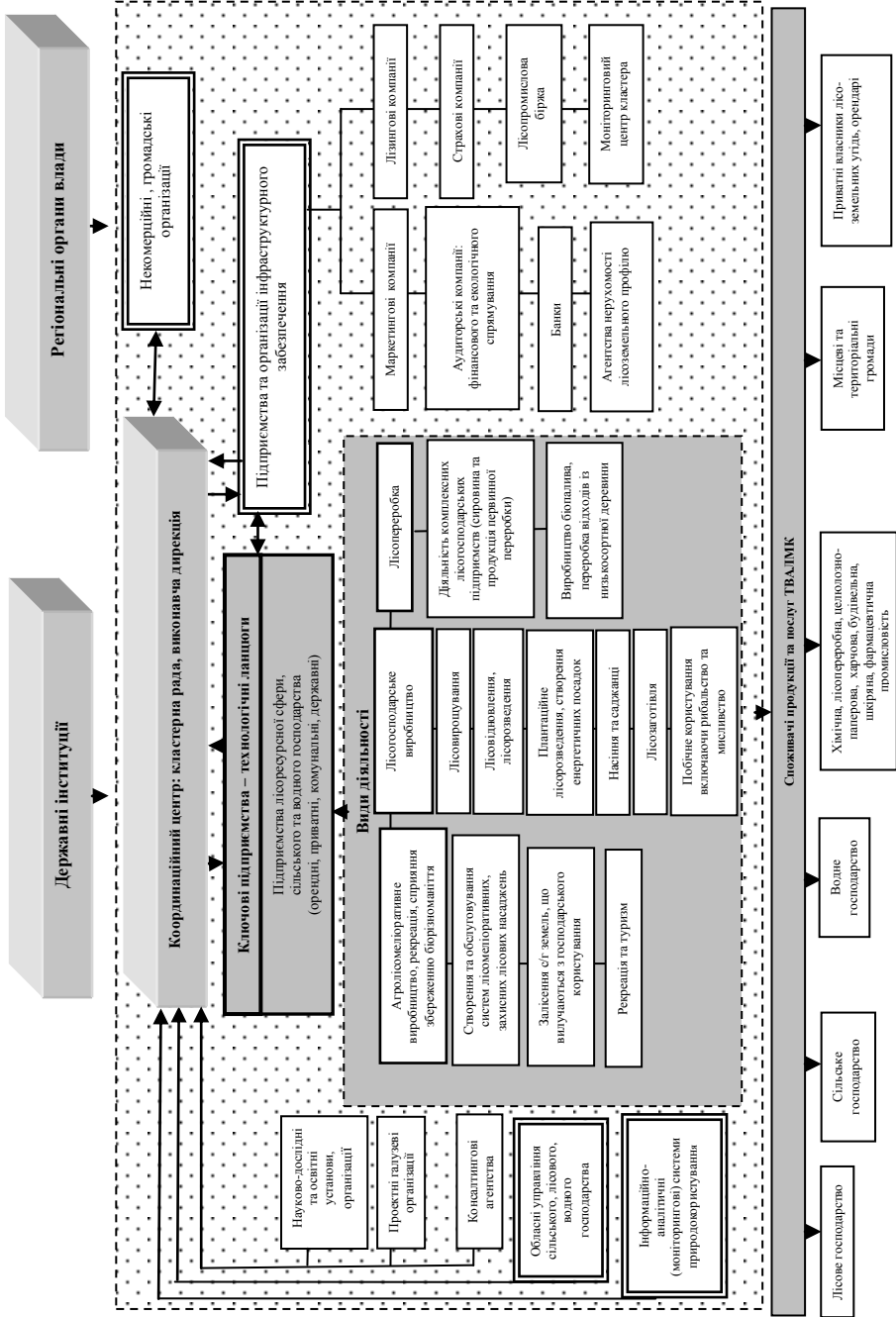

Рис. 2. Структурно-функціональна схема територіально-виробничого агролісомеліоративного комплексу (ТВАЛМК) кластерного типу

рентабельність та збитковість продукції рослинництва, кількість сільськогосподарських працівників; збитки від екодеструктивного стану полезахисних смуг та недостатньої полезахисності; площа створення захисних лісових насаджень; обсяг продукції, робіт і послуг лісового господарства та кількість працівників і т. ін.

Кластерний аналіз проводився за допомогою чотирьох методів: методу повного зв'язку, методу Уорда, методу незваженого попарного середнього та методу зваженого попарного середнього. Для оцінки якості проведеної кластеризації зазначеними методами та для вибору єдиного варіанта розподілу розраховувався коефіцієнт ентропії. Для обґрунтування та підтвердження отриманих результатів був проведений кластерний аналіз методом k-середніх із заданою кількістю кластерів. Отримані дані підтвердили стійкість потрапляння районів у той чи інший кластер. Проведений кластерний аналіз за наявним потенціалом агролісомеліоративної діяльності агролігоспів та сільськогосподарських підприємств у розрізі адміністративних районів Сумської області дозволив виокремити п'ять територіально-виробничих комплексів (ТВАЛМК) (табл.2).

Таблиця 2

Створення ТВАЛМК кластерного типу в розрізі районів Сумської області

Номер кластера	Склад ТВАЛМК кластерного типу, райони	Показники потенціалу агролісомеліоративної діяльності						
		Необх. площа створ. полезах. смуг, тис. га	Витрати на створ. полезах. смуг, тис. грн	Площа ероз. небезп. з/г угідь, тис.га	Площа деградов. та малопрод. орних земель під записання, тис.га	Річні збитки від екодеструктив. стану полезах. смуг, тис. грн на рік	Річні збитки від недостатньої полезахисності, тис. грн на рік	Додаткові робочі місця, осіб
1-й кластер	Великописарівський, Охтирський	3,61	40 071,03	5,8	1,05	2 571,22	12 779,01	1 021
2-й кластер	Білопольський, Краснопольський, Сумський, Тростянецький, Лебединський	10,06	109 077,89	25,4	4,68	7 800,82	35 603,63	2 735
3-й кластер	Конотопський, Роменький, Липоводлинський	7,06	75 918,12	13,4	1,67	6 994,59	24 965,4	1 943
4-й кластер	Буринський, Путивльський, Глухівський, Недригайлівський	8,06	81 254,41	12	5,53	6 144,78	28 479,81	2 075
5-й кластер	Кролевецький, Серединобудський, Шосткинський, Ямпільський	1,85	106 601,58	3,8	24,46	4 968,12	6 547,07	2 285
ВСЬОГО		30,64	412923,03	60,4	37,39	28479,53	108394,9	10059

У третьому розділі «Напрями організаційно-економічного забезпечення розвитку лісогосподарського підприємництва екологічного спрямування» охарактеризовано напрями розвитку державно-приватного партнерства та некомерційних організацій у лісоресурсній сфері, визначено основні орієнтири інституціонального та фінансового забезпечення розвитку лісогосподарського підприємництва екологічного спрямування.

Державно-приватне партнерство (ДПП) в лісоресурсній сфері визначається як система організаційно-економічних та правових форм, методів та інструментів інноваційного характеру щодо узгодження еколого-економічних та соціальних інтересів суспільства, територіальних громад, державних структур та суб'єктів підприємництва щодо забезпечення сталого лісокористування та екосистемного управління лісовим господарством шляхом збалансованого розподілу сфер управління, контролю, ризиків та результатів між партнерами підприємницького лісгосподарювання на довгостроковій основі. Практична нерозвиненість ДПП у лісоресурсній сфері зумовила необхідність побудови концептуальної моделі етапів виникнення, становлення та розвитку цієї форми підприємницького лісгосподарювання, а також системи базових принципів.

Аналіз світового досвіду в сфері реалізації державно-партнерських ініціатив дозволив сформувати та адаптувати більш широкий спектр можливих механізмів ДПП в лісоресурсній сфері стосовно їх реалізації в системі лісоекологічних відносин: оренда з переходом права власності, безстрокова оренда, лізинг, депозитарно-компенсаційна система лісокористування та лісовідновлення, створення інтегрованих підприємницьких структур (кластерів) із залученням державних структур, концесія, створення-володіння-управління-передача, відділення активів, контракт на управління.

У роботі сформовано концептуальні положення щодо функціонування некомерційних організацій (НКО) у лісоресурсній сфері, механізм взаємодії суб'єктів підприємництва, НКО та державних структур, його цільову орієнтацію та визначено зміст інтегративної функції. Складові цього механізму включають: підмеханізми - мотивації взаємодій, механізми впливу та партнерства, екологічного контролю та контролю; забезпечуючі підсистеми; технологізацію взаємодій; управлінські орієнтири (інформаційне сприяння екологізації лісоуправління, удосконалення нормативно-правового поля, участь у розробленні екологічних складових лісової політики, реалізацію контрольних функцій та ін.).

Дослідження проблем розвитку та становлення лісгосподарського підприємництва на еколого-економічних засадах обумовило необхідність формування механізму його інституціональної організації за наступними складовими: державне регулювання через формотворчі чинники, систему адміністративно-економічного регулювання, інституційний механізм державного регулювання та підтримки. Удосконалено технологію формування стратегії розвитку інтеграції підприємницьких структур лісового та сільського господарства на якісно новій організаційно-правовій основі.

Здобувачем сформовано основні концептуальні положення щодо створення Концепції розвитку державно-приватного партнерства (ДПП) у лісоресурсній сфері України, які визначають мету та основні завдання Концепції, необхідні умови та очікувані результати її реалізації. Сформовано основні стратегічні орієнтири розвитку агролісомеліорації, які передбачають необхідні інституціональні регуляторні заходи та державну фінансову підтримку.

Фінансове забезпечення сталого, екосистемного відтворення лісових ресурсів на підприємницьких засадах у роботі досліджено у зв'язку з необхідністю розширення агролісомеліоративної діяльності. Фінансові джерела формуються на

основі створення системи штрафних санкцій за несвоєчасне агролісомеліоративне облаштування сільськогосподарських земель, відрахувань у регіональний агролісомеліоративний фонд для виконання зобов'язань сільськогосподарськими суб'єктами щодо досягнення показників нормативної полезахисної лісистості, розвитку системи екологічного страхування та ін. Сформована організаційна схема формування джерел фінансування державно-приватного партнерства в лісоресурсній сфері.

Запропоновано методичний підхід до визначення можливого обсягу бюджетного фінансування некомерційних організацій (НКО) в лісоресурсній сфері:

$$\Phi_{\text{М}}^{\text{НКО}} = (B_{\text{К}} + Z_{\text{Е}}) \cdot K_{\text{Е}}, \quad (2)$$

де $\Phi_{\text{М}}^{\text{НКО}}$ – можливий обсяг державного фінансування; $B_{\text{К}}$ - економія державних коштів на здійсненні лісоекологічного контролю; $Z_{\text{Е}}$ - економічний збиток від екодеструктивного лісокористування, який попереджено внаслідок здійсненого екологічного контролю НКО; $K_{\text{Е}}$ - коефіцієнт, який характеризує співвідношення витрат на забезпечення діяльності НКО до обсягу залучених коштів на реалізацію екологічно орієнтованих заходів лісогосподарського контролю (0,2-0,4). За розрахунками автора обсяг державного фінансування діяльності лісоекологічних НКО може становити 0,25-1,25% від загальних екологічних витрат держави, що становить за даними 2008 року приблизно 2,3 -11,4 млн. грн.

У роботі поглиблена теоретична аргументація необхідності застосування прийомів фандрайзингу для розширення фінансових можливостей щодо екологічно орієнтованого лісорозведення.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення науково-прикладної задачі щодо удосконалення еколого-економічних засад розвитку підприємництва в лісоресурсній сфері в контексті сталого лісокористування та екосистемного управління лісами в умовах ринкових трансформацій.

Результати виконаного дослідження дозволяють зробити висновки теоретичного і науково-практичного спрямування, основними з яких є такі:

1. Необхідність розвитку екологічно орієнтованого підприємництва в лісоресурсній сфері визначається державними програмними документами: «Концепцією реформування та розвитку лісового господарства України», «Концепцією національної екологічної політики України на період до 2020 року», Державною цільовою програмою «Ліси України» на 2010-2015 роки, які формують ринкові та інноваційні орієнтири розвитку лісового господарства України. Аналіз лісівничо-еколого-економічних параметрів функціонування лісоресурсної сфери дозволив виявити передумови розвитку підприємництва екологічного спрямування, на основі яких було визначено основні напрямки його розвитку відповідно до галузевої структури.

2. У дисертації розвиток підприємництва в лісоресурсній сфері на еколого-економічних засадах визначається як продуктивна та відповідальна організація

процесів комбінування, мобілізації та консолідації ресурсів та факторів виробництва на інноваційній основі з метою максимального задоволення економічних, екологічних та соціальних потреб у різноманітних функціях лісових ресурсів відповідно до принципів сталого та екосистемного управління лісами.

3. Аналіз галузевої специфіки лісоресурсної сфери, розмежованість дії екологічних факторів техногенного та природного характеру, а також цілефункціональна спрямованість підприємництва у сфері використання та відтворення лісових екосистем дали змогу обґрунтувати його видові форми - екологічно орієнтоване, екологічне та екосистемне підприємництво - що є необхідною основою інституціонального оформлення досягнення сталого лісоресурсного розвитку.

4. Дослідження організаційно-економічних засад створення умов формування та розвитку лісгосподарського підприємництва екологічного спрямування дало змогу в системному вигляді сформулювати зміст інституціональних та ринкових умов, способів їх створення і механізмів та інструментів розвитку підприємництва. Перспективними організаційними формами підприємництва в лісоресурсній сфері є: інституціональне та соціальне підприємництво, лісгосподарські кооперативи, державно-приватне та некомерційне партнерство, а також інтегровані підприємницькі структури кластерного типу.

5. Розроблені методичні засади щодо формування територіально-виробничих агролісомеліоративних комплексів (ТВАЛМК), які включають принципи кластерних взаємодій його учасників, зміст етапів його формування та структурно-функціональну схему, а також підходи до оцінки ефективності функціонування кластера, що є необхідною основою для практичної реалізації інтегрованих підприємницьких процесів у сфері агролісгосподарювання.

6. На основі кластеризації агролісомеліоративних зон Сумської області в розрізі районів за виробничим потенціалом агролісомеліоративної діяльності сільськогосподарських підприємств з урахуванням природно-географічного фактора сформовано п'ять територіально-виробничих агролісомеліоративних комплексів кластерного типу, основними завданнями яких є розвиток агролісомеліоративного виробництва на підприємницьких засадах, перш за все для досягнення нормативної полезахисної лісистості орних земель (площа створення полезахисних смуг 30,64 тис. га, витрати - 413 млн. грн) та забезпечення інтегрованого багаточільового використання аграрних лісів (частка яких у лісовому фонді області становить близько 30 %) на основі концентрації, мобілізації виробничих та фінансових ресурсів в комерційних зв'язках. Соціальні орієнтири створення таких інтегрованих підприємницьких структур полягають у створенні додаткових робочих місць, що налічують 10059 осіб у межах розрахункового періоду (7-8 років).

7. Встановлено, що розвиток державно-приватного партнерства (ДПП) у лісоресурсній сфері повинен передбачати більш широкий спектр застосування його існуючих форм та відповідних механізмів, які застосовуються в зарубіжній практиці господарювання. Розвиток ДПП у сфері лісових відносин обумовлює необхідність його інституціоналізації, зокрема через розроблення та прийняття відповідної концепції.

8. Механізм взаємодії НКО з підприємницькими та державними структурами повинен посилювати організаційно-управлінський характер їх діяльності щодо забезпечення екологічно збалансованого лісоресурсного розвитку регіону.

9. Сформульовані автором наукові положення, висновки та рекомендації доцільно використовувати Міністерством аграрної політики України, Державним комітетом лісового господарства України, Міністерством охорони навколишнього природного середовища, Державним комітетом водного господарства, органами регіональної та місцевої виконавчої влади при розробці та формуванні організаційно-економічних механізмів та інструментів розвитку екологічно орієнтованого лісгосподарського підприємництва на міжгалузевій основі, забезпечення сталого лісокористування та екологічно збалансованого відтворення лісових ресурсів в умовах ринкових трансформацій.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Мишенина Г. А. Принципы экологически ответственного управления и поведения предпринимательских структур / Г. А. Мишенина, И. Е. Мишенина // Экономическая безопасность государства : территориальный аспект : [монография] / под ред. М. М. Бабяка, И. В. Недина. – Дрогобич : КОЛО, 2006. - С. 199-204. *Особистий внесок здобувача: визначено концептуальні положення щодо організаційно-управлінської діяльності некомерційних організацій у лісоресурсній сфері.*
2. Мішеніна Г. А. Державні та підприємницькі орієнтири ефективного природогосподарування / Г. А. Мішеніна // Проблеми управління інноваційним підприємництвом екологічного спрямування : [монографія] / за заг. ред. О.В. Прокопенко. – Суми : Університетська книга, 2007. - С. 257-264.

Статті в наукових фахових виданнях

3. Мишенина Г. А. Развитие предпринимательства и эколого-экономические проблемы хозяйствования / Г. А. Мішеніна // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент». - 2004. - Вип. 8. - С. 202-209.
4. Мишенина Г. А. Роль малого бизнеса в развитии экологического предпринимательства / Г. А. Мішеніна, В. В. Байдала // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент». – 2005. - Вип. 3-4 (16-17). – С. 211-215. *Особистий внесок: сформовано напрями формування інфраструктури розвитку та державної підтримки екологічного підприємництва.*
5. Мишенина Г. А. Бизнес-этика как инструмент экологически ответственного развития предприятий / Г. А. Мишенина // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент». - 2006. - Вип. 3-4 (20-21). - С. 347-352.
6. Мішеніна Г. А. Проблеми формування організаційно-економічного механізму лісгосподарського підприємництва / Г. А. Мішеніна // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент». - 2006. - Вип. 5-6 (22-23). - С. 112-116.

7. Мишенина Г. А. Государственное регулирование и предпринимательство в сфере использования и воспроизводства природных ресурсов / Г. А. Мишенина // Механізм регулювання економіки. – 2006. - № 4 (28). - С. 230-235.
8. Мішеніна Г. А. Еколого-економічні та фінансові механізми ефективного природогосподарування / Г. А. Мішеніна // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Фінанси і кредит». - 2007. - Вип. 2 - С. 272-278.
9. Мішеніна Г. А. Механізми формування інтегрованих структур у сфері використання та відтворення лісових ресурсів / Г. А. Мішеніна // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. - Львів, 2009. - Вип. 19.10. - С. 26-32.
10. Мишенина Г. А. Эколого-экономические и организационные основы формирования территориально-производственных агролесомелиоративных комплексов / Г. А. Мишенина // Вісник Харківського національного аграрного університету. Серія «Економіка АПК та природокористування». - Харків: ХНАУ, 2009. - Вип. №10. - С. 207-212.

Матеріали наукових конференцій:

11. Мишенина Г. А. Стратегический подход к развитию экологического предпринимательства / Г. А. Мишенина // Економічні проблеми виробництва та споживання екологічно чистої агропромислової продукції : матеріали Четвертої міжнар. наук.-практ. конф. – Суми : ВАТ «СОД»; вид-во «Козацький вал», 2005. - С.56.
12. Мишенина Г. А. Функционально-отраслевая структура экологического сектора экономики / Г. А. Мишенина // Екологічний менеджмент у загальній системі управління: зб. тез доповідей Шостої щорічної всеукр. наук. конф. – Суми : Вид-во СумДУ, 2006. - С. 92-94.
13. Мішеніна Г. А. Формування ефективного підприємницького середовища в системі сталого розвитку / Г. А. Мішеніна // Аграрний форум – 2006 : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2006. - С.114 -115.
14. Мішеніна Г. А. Теоретико-методологічні основи розвитку багатуокладного підприємництва у сфері лісорозведення/ Г. А. Мішеніна // Проблеми модернізації лісоресурсної сфери в контексті просторового розвитку : матеріали наук.-практ. конф., 20 квіт. 2007 р. - Київ / [за ред. Б. М. Данилишина] / РВПС України НАН України. - К. : РВПС України НАН України. – Київ, 2007.- С. 221-225.
15. Мишенина Г. А. Проблемы становления бизнес-предпринимательских структур в сфере воспроизводства природных ресурсов/ Г. А. Мишенина // Екологічний менеджмент у загальній системі управління : зб. тез доповідей Сьомої щорічної всеукр. наук. конф. – Суми : Вид-во СумДУ, 2007. - С. 57-60.
16. Мішеніна Г. А. Еколого-економічне регулювання лісогосподарування в умовах ринкової економіки / Г. А. Мішеніна // Розвиток України в ХХІ столітті : економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та правові проблеми: зб. тез доповідей міжнар. інтернет-конф. - Тернопіль, 2008. - С. 43.
17. Мішеніна Г. А. Інституціональні аспекти екологізації підприємництва в лісоресурсній сфері / Г. А. Мішеніна // Стан і перспективи соціально-економічного

розвитку суспільства XXI століття : зб. тез доповідей міжнар. наук.-практ. конф. студентів, магістрантів, аспірантів, молодих учених, 2008р. – Харків : ХТЕІ КНТЕУ, 2008. - Ч.1. - С. 91-93.

18. Мішеніна Г.А. Організаційно-економічні форми в системі лісових відносин / Г. А. Мішеніна // Екологічний менеджмент у загальній системі управління: зб. тез доповідей Восьмої щорічної всеукр. наук. конф. – Суми : Вид-во СУмДУ, 2008. - С. 80-84.

19. Мішеніна Г. А. Організаційно-економічні основи екологізації підприємництва у сфері використання та відтворення природних ресурсів / Г. А. Мішеніна // Сталий розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях : зб. матеріалів наук.-практ. конф., НДІ сталого розвитку та природокористування. – Сімферополь : СОНАТ : НДІ СРП, 2009. - С. 111-112.

20. Мишенина Г. А. Региональная инвестиционная политика в сфере воспроизводства лесных ресурсов : экологические и финансовые механизмы / Г. А. Мишенина // Технологии XXI века : сб. тезисов по материалам 15-й Междунар. науч.-метод. конф. / СНАУ. - Алушта, 2009. - С. 54-55.

21. Мишенина Г. А. Организационно-экономические и финансовые аспекты управления экологически ориентированным лесоразведением / Г. А. Мишенина // Управління земельними ресурсами в умовах відкритої економіки : матеріали «Круглого столу - 2009». – Львів : ПП «Арал», 2009. - С. 148-152.

22. Мишенина Г. А. Эколого-экономические основы агролесомелиоративного обустройства сельских территорий / Г. А. Мишенина // Ринкові трансформації та економічний механізм підвищення ефективності підприємств аграрного сектору : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. - Харків, 2009. - С. 213-215.

АНОТАЦІЯ

Мішеніна Г.А. Еколого-економічні засади розвитку підприємництва в лісоресурсній сфері. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.06 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища. – Сумський державний університет, Суми, 2010.

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення науково-прикладної задачі щодо удосконалення еколого-економічних засад розвитку підприємництва в лісоресурсній сфері в контексті сталого лісокористування та екосистемного управління лісами в умовах ринкових трансформацій. Проведено комплексний еколого-економічний аналіз передумов розвитку підприємництва в лісоресурсній сфері; розкрито сутнісно-змістовну основу розвитку підприємництва на еколого-економічних засадах, обґрунтовано його видові форми: екологічно орієнтоване, екологічне, екосистемне підприємництво. Досліджено організаційно-економічні засади створення умов формування та розвитку лісгосподарського підприємництва екологічного спрямування; обґрунтовано необхідність розширення організаційних форм підприємництва в лісоресурсній сфері, якими є: інституціональне та соціальне підприємництво, лісоекологічні кооперативи, державно-приватне та соціальне партнерство, інтегровані підприємницькі структури (кластери). Розроблені

методичні засади щодо формування територіально-виробничих агролісомеліоративних комплексів (ТВАЛМК), принципи кластерних взаємодій його учасників, зміст етапів його формування та структурно-функціональна схема, а також підходи до оцінки ефективності функціонування кластера. Запропоновано більш широкий спектр застосування форм державно-приватного партнерства (ДПП). Сформовано концептуальні положення щодо функціонування некомерційних організацій (НКО) в лісоресурсній сфері. Визначено основні орієнтири інституціонального та фінансового забезпечення розвитку лісогосподарського підприємництва екологічного спрямування.

Ключові слова: лісоресурсна сфера, стале лісочористування, екосистемне управління лісами, екологічно орієнтоване підприємництво, кластерні утворення, державно-приватне партнерство.

АННОТАЦІЯ

Мишенина Г. А. Эколого-экономические основы развития предпринимательства в лесоресурсной сфере. - Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.06 – экономика природопользования и охраны окружающей среды. – Сумский государственный университет, Сумы, 2010.

Диссертационная работа посвящена совершенствованию эколого-экономических основ развития предпринимательства в лесоресурсной сфере в контексте устойчивого лесопользования и экосистемного управления лесами в условиях рыночных трансформаций. Проведен комплексный эколого-экономический анализ предпосылок развития предпринимательства в лесоресурсной сфере. Экосистемное предпринимательство в лесоресурсной сфере определяется как лесохозяйственное предпринимательство, связанное в большей степени с процессами производства и реализации экологических функций лесов в форме экосистемной продукции и услуг, а также с сохранением биоразнообразия, и отвечает принципам экосистемного управления лесами и экологически ориентированного (экосистемного) лесоводства. Обобщение мирового опыта в области разработки различных схем оплаты экосистемных услуг лесов дало возможность сделать вывод, что развитие лесохозяйственного экосистемного предпринимательства целесообразно направлять по следующим направлениям: защита водных бассейнов, водоразделов; агролесомелиорация; сохранение биоразнообразия и связывание углерода лесными экосистемами в рамках решения проблемы регулирования климата.

Раскрыта сущностно-содержательная основа развития лесохозяйственного предпринимательства на эколого-экономических основах, обоснованы его видовые формы: экологически ориентированное, экологическое, экосистемное предпринимательство. В системном виде сформированы организационно-экономические принципы создания условий формирования и развития лесохозяйственного предпринимательства экологической направленности, определены способы их создания, а также механизмы и инструменты реализации. Обоснована необходимость расширения организационных форм предпринимательства в лесоресурсной сфере, которые включают: институциональное и социальное предпринимательство, лесозэкологические

кооперативы, государственно-частное и некоммерческое партнерство, интегрированные предпринимательские структуры (кластеры).

В работе сделан акцент на том, что расширение деятельности по созданию эффективных систем полезащитных полос, защитных лесных насаждений и агролесов, в агро- и лесоаграрных ландшафтах в соответствии с установленными для хозяйствующих субъектов землепользования дифференцированных нормативных показателей лесистости агроэкосистем, а также организация конкурентоспособного многоцелевого лесопользования требует формирования территориально-производственных агролесомелиоративных комплексов (ТПАЛМК) кластерного типа.

Разработаны методические подходы к формированию территориально-производственных агролесомелиоративных комплексов (ТПАЛМК), которые включают: принципы кластерных взаимодействий его участников, этапы формирования и структурно-функциональную схему, а также подходы к оценке эффективности функционирования кластера. В работе сформирована блок-схема алгоритма проведения кластерного анализа административных районов Сумской области по потенциалу агролесомелиоративной деятельности субъектов агро- и лесохозяйствования. На основе кластерного анализа и оценки потенциала агролесомелиоративной деятельности агролесхозов и сельскохозяйственных предприятий в разрезе административных районов Сумской области сформировано пять ТПАЛМК.

Установлено, что в условиях государственной собственности на леса, дефицита сметно-бюджетного финансирования лесного хозяйства, решение эколого-экономических и социальных проблем развития лесоресурсной сферы требует применения механизмов государственно частного партнерства (ГЧП). В работе обоснована этапность формирования партнерских отношений частного и государственного сектора в лесоресурсной сфере Украины: возникновение, становление и развитие ГЧП как формы предпринимательского лесохозяйствования. Определены принципы формирования и развития ГЧП, соблюдение которых является залогом эффективного сотрудничества частного и государственного сектора.

Анализ мирового опыта в области реализации государственно-частного партнерства (ГЧП) в разных отраслях экономики позволил сформировать и адаптировать более широкий спектр возможных форм и соответствующих механизмов ГЧП в лесоресурсной сфере: аренда с переходом права собственности, бессрочная аренда, лизинг, депозитарно-компенсационная система лесопользования и лесовосстановления, создание интегрированных предпринимательских структур кластерного типа, концессия, создание-владение-управление-передача, отделение активов, контракт на управление.

Сформированы концептуальные положения, касающиеся функционирования некоммерческих организаций (НКО) в лесоресурсной сфере. Определены основные ориентиры институционального и финансового обеспечения развития лесохозяйственного предпринимательства экологического направления. Определяющей составляющей институционализации лесохозяйственных предпринимательских инициатив экологической направленности должна стать

Концепция развития государственно-частного партнерства в лесоресурсной сфере Украины.

Практическое значение результатов исследования состоит в разработке проблемы развития предпринимательства в лесоресурсной сфере на эколого-экономических и социальных основах, углублении его сущностно-содержательных аспектов, обосновании институционально-регулирующих и организационно-экономических подходов к обеспечению развития интегрированных агро-, лесохозяйственных предпринимательских структур кластерного типа.

Ключевые слова: лесоресурсная сфера, устойчивое лесопользование, экосистемное управление лесами, экологически ориентированное предпринимательство, кластерные образования, государственно-частное партнерство.

SUMMARY

Mishenina G.A. Ecological and economic foundations of entrepreneurship development in forestry. – Manuscript.

The dissertation as the manuscript on competition of a scientific degree of the candidate of economic sciences on a specialty 08.00.06. – Economics of the nature use and Protection of the environment. - Sumy State University, Sumy, 2010.

A new approach to the theoretical generalization and scientific and applied task resolution concerning the improvement of ecological and economic foundations of ecological entrepreneurship in forestry from the perspective of sustainable forest exploitation and ecological forest management in market transformations conditions has been considered. The complex ecological and economic analysis of entrepreneurship development in forestry has been examined; the contansive base of entrepreneurship development on the ecological and economic foundations has been developed and its forms such as: environmentally oriented, ecological and ecosystem entrepreneurship also have been proposed. Economic foundations for creation of conditions of formation and development of forest entrepreneurship taking into account its ecological directivity have been investigated; importance of development of organizational forms of forest entrepreneurship such as: institutional and social entrepreneurship; forest and ecological cooperatives; state-private (or public-private partnership) and social partnership; integrated entrepreneurship structures (klasters) has been substantiated. Methodical foundations regarding creation of territorial –industrial and agro-forest-meliorative complexes (TIAFMC), principles of klaster cooperations participants; content of milestones of klaster cooperations formation and also approaches to the estimation of effectiveness of klaster functioning have been worked out. Also, the range of forms of state-private partnership has been expanded; the conceptual regulations to the not-for-profit organizations (NFPO) functioning in forestry and the main directions of institutional and financial providing of forest entrepreneurship of ecological directivity have been determined.

Key words: forestry, sustainable forest exploitation, ecosystem forest management, environmentally oriented entrepreneurship, klaster formations, state-private partnership.

Підписано до друку 19.04.2010 р.

Формат 60x90/16. Ум. друк. арк. 1,1. Обл.-вид. арк. 0,9. Тираж 100 пр. Зам.№544.

Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007 р.

